

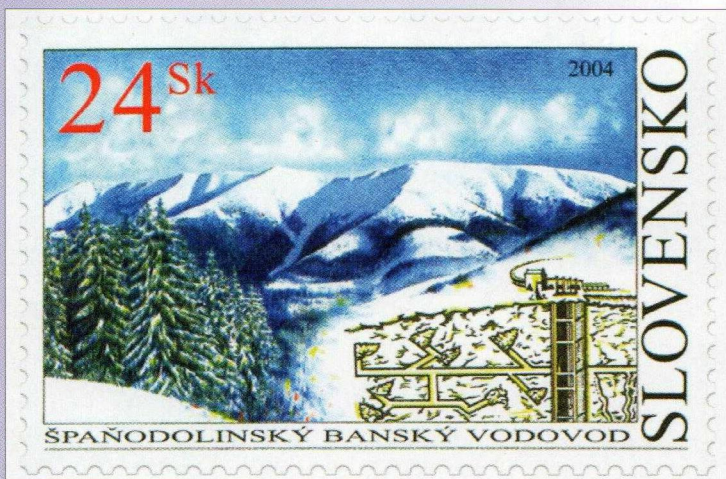

OTO TOMEČEK

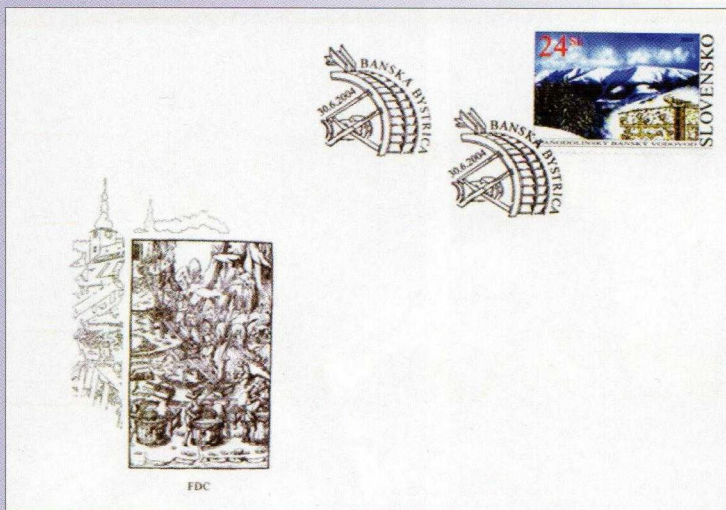
BANSKÉ VODOVODY

STAROHORSKO-ŠPAŇODOLINSKÉHO RUDNÉHO REVÍRU

V. ČASŤ: ZÁNİK VODOVODOV A ICH RELIKTY V SÚČASNOSTI

Slovenská pošta, š.p., vydala s platnosťou od 30.6.2004 príležitostnú poštovú známku "Špaňodolinský banský vodovod", z emisného radu Technické pamiatky, v nominálnej hodnote 24 Sk. Na známke je pohľad na masív Prašivej a dobová rytina šachty Maximilián na Španej Doline s prívodom vodovodu. Znamku vytlačila tlačiareň Walsall Security Printers Ltd., Veľká Británia. Zdroj: www.mindop.sk

Obálka prvého dňa vydania vrátane pečiatky prvého dňa vydania s domicilom Banská Bystrica. Na FDC je reprodukcia rytiny zo 16. storočia zobrazujúca triedenie a premývanie rudy na Španej Doline. FDC vytlačila tlačiareň TAB, s.r.o., Bratislava. Zdroj: www.mindop.sk

Počiatky konca využívania vodnej energie v starohorsko-špaňodolinskom rudnom revíre súvisia s postupným zastavením hlbínnej ťažby v oblasti. Koniec využívania banských hlbinných šacht nám rámcovo vymedzuje aj dobu využívania jednotlivých banských vodovodov a vetiev Špaňodolinského vodovodu pre banské účely. Ako prvá skončila prevádzka šachty Mária. V roku 1819 sa prestalo pracovať na šachte Maximilián. Koniec hlbínnej ťažby v starohorsko-špaňodolinskom rudnom revíre súvisel so zastavením prevádzky na šachtách František na Pieskoch a Terézia na Richtárovej v roku 1888.⁸¹ Podľa údajov Arpáda Bergfesta bola šachta Ludovika prehlbovaná ešte aj po roku 1894, keď boli na jej banskom poli pod úrovňou Ferdinand dedičnej štólne nájdené nové ložiská medenej rudy. Tento objav potom posunul definitívne zastavenie jej prevádzky asi do roku 1900.⁸²

Aj po zastavení jednotlivých banských prevádzok neboli vodovody cielene rozoberané a pravdepodobne ešte dlhšiu dobu mohli privádzať vodu do svojich cieľových staníc. Bez náležitej údržby však jednotlivé úseky postupne strácali svoju funkčnosť až napokon tieto unikátne banské vodovody úplne zanikli. Najdlhšie si svoju funkčnosť, aj keď celkom určite nie v celej svojej dĺžke, udržal Špaňodolinský vodovod. Posledná správa o jeho využívaní pochádza z roku 1907.⁸³

Mnohé úseky vodovodov, keďže prechádzali po vrstevniciach alebo výhodným mierne sa zvažujúcim terénom, sa po zániku funkčnosti vodovodov využili na budovanie lesných ciest a turistických chodníkov. Pri tejto zmene využitia týchto trás boli relikty vodovodov na mnohých miestach úplne zničené.⁸⁴ Na trase Špaňodolinského vodovodu bola lesná cesta vybudovaná napríklad na celom úseku medzi Jelenskou skalou a sedlom Dolný Šturec, ale aj na úseku mladšej vetvy vodovodu medzi Grímancom a šachtou Ludovika. Rovnako tak sa na vybudovanie lesnej cesty využila najnižšie položená časť Sandberského vodovodu prakticky na celom úseku od Pieskov až po Rysovu lúku pod Jelenskou skalou.

Terénne relikty po vodovodných trasách je možné dnes pozorovať už len veľmi sporadicky. Jedným z najlepšie zachovaných reliktov na trase Špaňodolinského vodovodu je kamenná galéria v blízkosti lokality Kunst. Zvyšky z kameňa vybudovaného úseku vodovodu sa zachovali tiež nad osadou Bukovec.⁸⁵ Podobná kamenná galéria, po ktorej viedol Špaňodolinský vodovod sa nachádza aj v lokalite Izbica pod Jelenskou skalou. Toto miesto bolo v nedávnom období náležite upravené (bola tu osadená nová informačná tabuľa a repliky drevených žlabov vodovodu) a v rámci projektu štátneho podniku Lesy SR zaradené medzi významné lesnícke miesta na Slovensku. Najbližšie k Španej Doline sa zachovali zvyšky kamenného akvaduktu priamo v strmom svahu nad zachovanou časťou strojovne Ludovika šachty. Keďže niekdajšiu slávu unikátneho systému banských vodovodov starohorsko-špaňodolinského rudného revíru dnes najhmataťnejšie pripomínajú už iba tieto jeho kamenné relikty, zaslúžilo by si aj toto miesto v bezprostrednej blízkosti turisticky navštevovanej Španej Doliny podobnú úpravu a jeho následné náležité spropagovanie.

⁸¹ MAZÚREK, Ťažobný prírodno-technický systém ..., s. 37.

⁸² BERGFEST, Baníctvo v Španej Doline ..., s. 17 a 163.

⁸³ KIRIPOLSKÝ, Špaňodolinský banský vodovod, s. 34.

⁸⁴ Počas výskumu F. Kiripolského v 70. rokoch 20. storočia si najstarší obyvatelia Španej Doliny ešte spomínali na zvyšky žlabov na svahoch nad obcou v dĺžke niekoľko sto metrov. Ich likvidáciu malo spôsobiť rozširovanie lesných ciest. – KIRIPOLSKÝ, Špaňodolinský banský vodovod, s. 35.

⁸⁵ Blížšie viď v poznámke č. 45 (Montanrevue, VI, 2013, č.3, s. 7).

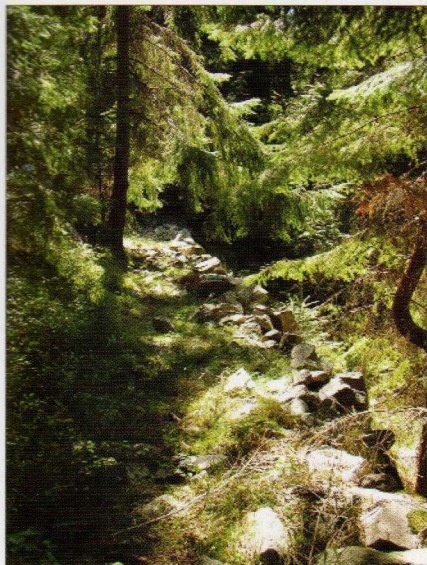
Pohľad do Pustej doliny, kde začína Špaňodolinský vodovod, foto: O. Tomeček

Náznaková rekonštrukcia úseku vodovodu v osade Polianka, foto: O. Tomeček

Lesná cesta vybudovaná na trase Špaňodolinského vodovodu v sedle Dolný Šturec, foto: O. Tomeček

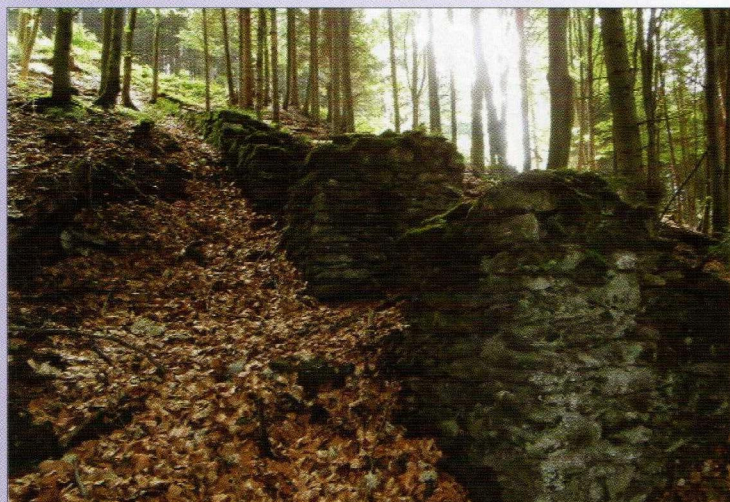
Zvyšky kamennej galérie na trase vodovodu v lokalite Kunst, foto: O. Tomeček

Zvyšky strojovne Terézia šachty, foto: O. Tomeček

Náznaková rekonštrukcia úseku vodovodu v lokalite Izbica, foto: O. Tomeček

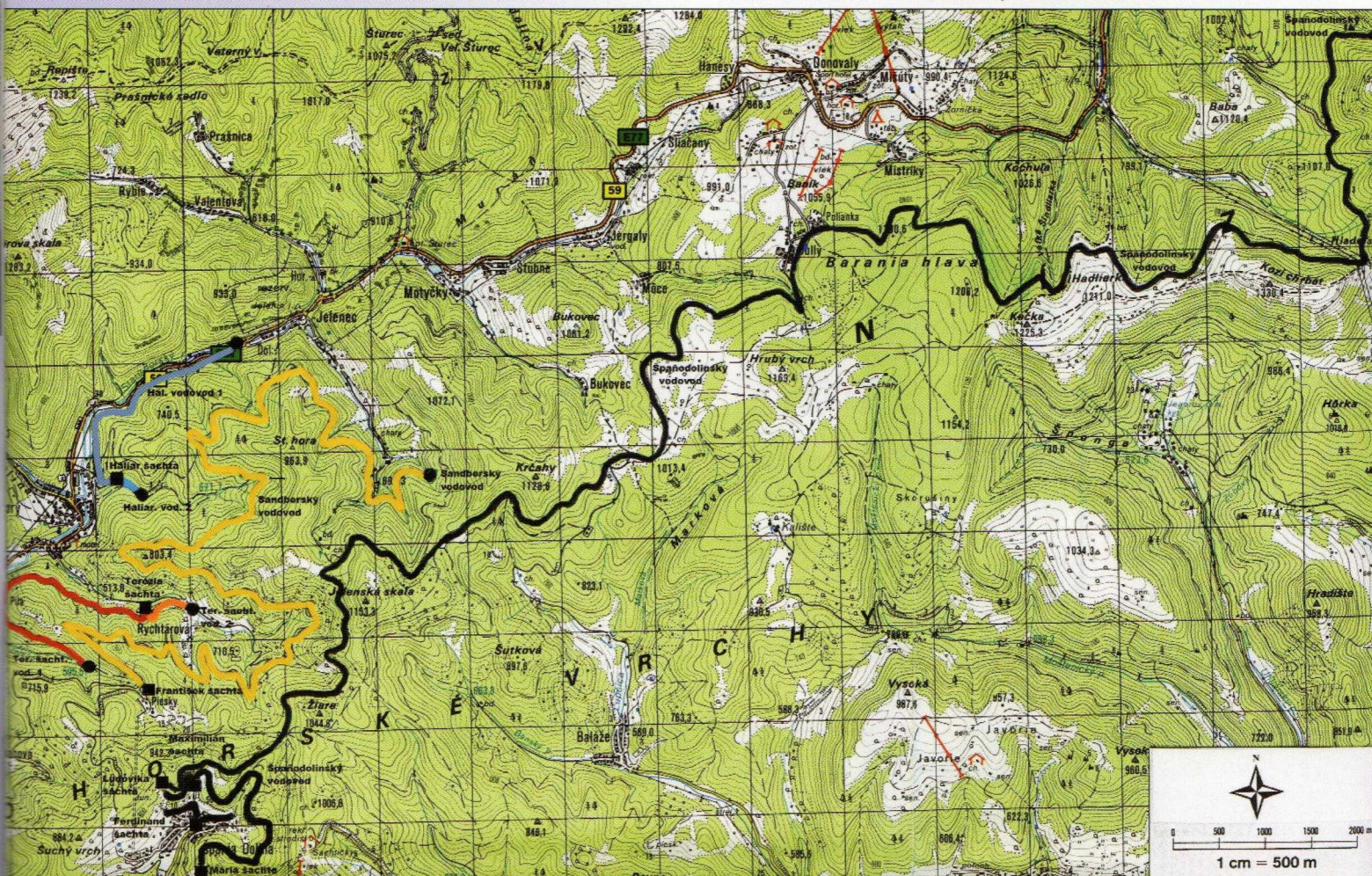
Kamenné reliktu vodovodu nad strojovňou Ludovika šachty, foto: O. Tomeček

Zvyšky strojovne Ludovika šachty, foto: O. Tomeček

Lesná cesta vybudovaná na úseku vodovodu medzi Gricmancom a Ludovika šachtou, foto: O. Tomeček

Trasy banských vodovodov starohorsko-španodolinského rudného revíru podľa stavu v 1. polovici 19. storočia (Španodolinský vodovod - čierna línia, Sandberský - žltá, Terézia šachty - 1. vetva - červená, 2. vetva - oranžová, Haliarský - 1. vetva - modrosivá, 2. vetva - modrá), zdroj: archív autora